

פאנל על התפילה

השנה ב-י"ז אדר נערך בישיבה יום עיון בנושא התפילה, שהיה אחד הדוחפים לעיסוק בתפילה בקונטרס זה. במהלך יום העיון נערך פאנל בנושא, ורצינו לשתף את הקוראים בדברים שעלו בו. המשתתפים בפאנל היו שי זרחי, הרב עופר גיסין והרב אמנון בזק (הם מוצגים ביתר פירוט בגוף הפאנל). מנחה הפאנל היה הרב אלחנן ניר. תודה לחי ברונשטיין שהעלה את ההקלטה על הכתב וליונתן גרינבוים ואלי שערך את הדברים. במהלך העריכה והניסיון לקצר את הדברים ייתכן שבשגגה נעשו טעויות ושינויים בדברים, ועל כך אנו מתנצלים מראש. ההקלטה המקורית נמצאת באתר הישיבה.

מנחה:

שנה שעברה ערכנו יום דומה. אנחנו מעדיפים לא לקרוא לזה יום העיון השנתי שכבר הופך לאיזה מוסד. פעם שעברה ערכנו יום בנושא הלכה...

רבים חשים וחשו מצוקה ביחס לעולם ההלכה. לא מספיק מביא את ההווה שלהם, את האנושיות שלהם, את העולם הקיומי, את הבדידות ועסקנו בזה יום שלם. אני חושב שהיה יום משמעותי. ויעידו האנשים ששבו והגיעו השנה.

גם השנה יש טריגר להגעת יום העיון על תפילה. מצוקה שלא מדוברת כל כך.

יהודים עושים את זה שלש פעמים ביום, ולפעמים אדם עומד ושואל: "רגע, מה אני עושה? למי אני מדבר? הוא מחזיר לי? מול מי אני מדבר? מה יכול להיות פה?" זאת הייתה המצוקה.

הטריגר היה מכתב שפרסם ראש ישיבה סמוך – ר' משה ליכטנשטיין, ביחס לרצון ולהצעה לעשות תעניות סביב חסרון ירידת הגשמים. הוא כתב: "וכי אנו חיים ברמת השגחת כזאת בימינו... לתרגמן להנחיות רוחניות...?". לדעתו לא יכול להיות שנגרור ונדביק מה שנאמר בתנ"ך. ולכן לא נערוך תעניות ותפילות ציבוריות, כי רב הנזק על התועלת. כתוצאה מכך התפתח דיון על משמעות ההשגחה והתפילה בזמן הזה. מה אנחנו מבקשים מהתפילה? האם זה רלוונטי לחוש את חסרון הגשמים כידו של הקב"ה?

רק הבוקר דיבר איתי אדם חשוב, ואמר לי שכל המכה הנוראית על יפן – שמדברי הרב קוק באגרת תרסט אפשר להבין כמעט שזה העם השני בחשיבותו אחרי העם היהודי, היא מלאה בסופרלטיבים על העם היפני. אומר אותו אדם: כי הם מייצגים את המודרנה – המכוניות והבניינים, מגדל בבל של דורנו. ולכן, סוף סוף, הכה בהם שבט עוזו של הקב"ה.

אדם שלא ציפיתי לשמוע את זה ממנו בהקשרים סוציולוגיים. דמות מובילה בתחום הקולנועי.

נבקש היום לגעת בשאלה של תפילה, של הפנייה שלנו אל הקב"ה וההיענות שלו לבקשות שלנו.

הזדמנות להודות לחברי הפאנל. נתחיל משי שהגיע מקיבוץ גניגר הרב עופר גיסין מי-ם, והרב אמנון בזק מאלון שבות. להודות לחבורה הנפלאה של לומדי בית המדרש. שנרתמה להרים הכל מהרגע להרגע, כשהמנהל שלנו במילואים. שהדברים יהיו לעילוי נשמת הקדושים מאיתמר.

נפתח, בזקן לבן וממרחק, בשי... הגיע ממרחקים – גר בקיבוץ גניגר, מלמד בסמינר אורנים ומוביל ומנהיג את קהילת "ניגון הלב" בנהלל. לפני שאני אשאל את השאלות. אתאר את המסגרת. כל אחד מהמשתתפים מקבל כ-20 דקות כדי לתאר את מקום התפילה שלו. כאשר נסיים את הסבב אני אשאל את השאלות. ואנסה לשלב גם שאלות שאתמול החבר'ה ביקשו לשאול. לאחר מכן חברי הפאנל ישאלו אחד את השני, ואח"כ נאפשר לכל היושבים פה לשאול בעצמם.

ממעט המידע שהתגלגל לפה על הקהילה שלכם – תפילות מסורתיות, כן עם תוספת אישית, לא עם תוספת. רצינו שתתייחס לזה. אולי לפני הכל: למי אתם מתפללים? מה המקום שלו כמצווה? מה אתם כן רואים בנוסח התפילה המסורתית? אני מניח שיש כמה דברים שקשה לכם לבלוע אותם. מה אתם עושים מול אותו קושי – "אתה בחרתנו מכל העמים" וכדומה?

שי זרחי:

אני לא כל כך בטוח שאני יודע איך להתפלל. אז לדבר על תפילה בטח ובטח שלא. נראה לי אתגר מסובך, אבל בכל זאת אספר לכם קצת. אני לא בטוח שאני יכול לייצג את כל האנשים שלוקחים חלק יחד, בקהילה החדשה יחסית הזאת שקיימת עשר שנים. "הקהילה הקדושה בעמק יזרעאל". כולם אנשים שהביוגרפיה הרוחנית שלהם היא של חילוניים שחיים בעמק. אני יכול לספר לכם איך אני הגעתי לתפילה.

מתישהו כשסיימתי את הצבא חשתי שאני רוצה להתפלל, שזה דבר לא טריוויאלי במקום שבו גדלתי. אפילו להתבטא ככה. אדם יכול לרצות לשיר, לשפוך נפשו, אבל להתפלל? זה משהו קצת יותר...

התחושה שלי במשך השנים קצת מתהפכת. אני מרגיש שבעצם הנפש מתפללת תמיד, מאז ומעולם. כאילו שהשאלה היא לא "כמה קשה להתפלל אל הקב"ה ולהיות איתו בקשר דרך התפילה", אלא לשים לב שאישיותי נמצאת בעצם תמיד במצב תודעה שהוא מין מצב של תפילה. אם תרצו – מצב 'פלילי', במובן של 'תפילה'.

אני רוצה להגיד על זה כמה מילים: מה זו העמידה הזאת של הנפש שמתפללת מאליה, עוד לפני שנכנסים לסידור התפילה? הרב קוק מדבר על זה הרבה. אני חושב שאני מוצא את זה אצלי. אבל, אני מתאר לעצמי, שלכל אחד יש כיסויים, געגוע, ערגה...

אני קורא לזה: למצוא את המיתר האבוד. את תיבת התהודה שמתאימה לו בעולם. זוהי משפחה, אבהות, מקום שבו אישיותו ועצמיותו של האדם באמת מהדהדת כפי שנכון לה בעולם. אני חושב שזו אולי שאלת החיים – מהי תיבת התהודה שבתוכה הניגון הפנימי שלי מנגן נכון. נראה לי, שאפשר להגיד שאדם הוא כמו מיתר שהיתה לו בראשיתו איזו תיבה (כמו של כינור או צ'לו) שהוא היה מתוח עליה, והוא שוחרר ונאבד בעולם והוא מחפש את תיבת התהודה שלו.

מהי? איפה יש בה יסוד אנושי? איפה היסוד האנושי שבה? ואיפה הטבע, והעולם, ועמים אחרים, והיצירתיות הפנימית – החופש של האדם, הכמיהה שלו להיות הוא? למצוא את לשונו את ביטויו בעולם?

אני חושב, שהכל זה מין בליל שאולי אפשר לרכז את כולו במילה 'ייעוד': בשביל מה באתי לעולם? לאילו הקשרים אני נמצא פה? מהי באמת עצמיותי? איפה היא באה לידי ביטוי? לא במובן האגואיסטי, אלא שיש כאן איזו כוליות, מין סיפור שהוא מכלול. האדם שנמצא בתוכו צריך להצדיק את העובדה שהוא נולד בצלם אלוהים. זה משהו רציני של מבוגרים. לא משהו של מה בכך.

איפה מתחילות הבעיות? מה הקשר בין התחושה שהנפש מתפללת תמיד, מתפללת לתת מבע, להיות באיזה דיבור בעולם, לתת תו וניגון מיוחד בעולם ולהתקשר לכל מימדי הקיום? איפה זה יכול להיעזר בתפילה המנוסחת של היהודים, שנוצקה בנוסח התפילה של הסיידורים, שנוצקה על רקע מסוים והתעבתה. איפה היחס בין המשהו המפולש שבנפש האדם, התפילה המפולשת הפנימית, ומה היחס של סידור התפילה שיש בו משהו ממוסד.

הרבה פעמים התחושה היא גם קשה וגם של שחרור. שכשאני מנסה לצקת את הבעבעוע המאוד פנימי הזה אל מילים מנוסחות בתוך הסיידור, יכולים לקרות שני דברים: זה יכול לסייע לזה לבוא לידי ביטוי, וזה יוכל גם לחנוק ולתת תחושה של משהו שנחנק בעודו באיבו. כלומר, דווקא כשאני חש את זה מפולש אני מרגיש את זה יותר, וכשהו הופך למלמול זה לא מקבל חיות חדשה אלא לפעמים קצת שוקע. והשיחה הזאת בין הנשמה

המתפללת תמיד לתפילה מעניינת אותי, אדם כמוני שלא גדל על תפילה ממוסדת, ואולי דווקא כי לא גדלתי על תפילה ממוסדת.

אני יכול להגיד עוד דבר. אני מהרהר מאיפה בא הרצון שלי להתפלל, ואני מוצא... לסבתי וסבי שהיו בעלייה השלישית הקימו בעמק יזרעאל את הקיבוץ הזה. סבתא שלי עזבה בית חסידי, ומגיל 17 היתה חילונית-ציונית. אני הכרתי אותה רק בזקנתה.

התחלתי להיות מודע לחייה כשהייתה כבר אישה זקנה. היא הייתה יושבת בבית הוריי אחרי הצהריים. נורא עניינה אותי דווקא כי כמעט ולא דיברה. ישבה עם מקל ושתתה תה. הייתה מקישה עם המקל בקצב כזה, והייתה שותקת הרבה, ופתאום מתחילה לנגן ניגונים. היו מתערבבים לה השירים של החלוצים כשהייתה צעירה וניגונים מבית אבא. קצת בידיש וקצת בעברית היה מתערבב לה. והיא הייתה בעצם בוכה כשהייתה שרה.

אלו היו הרגעים היחידים שבכלל ראיתי שיש לה רגשות. זו הייתה אישה שהשבועה שלה הייתה לעצור את כל הרגשות – כי אחרת אי אפשר לחיות במפעל הציוני הזה שדרש כל כך הרבה כוחות. היה צריך לשכוח הרבה דברים, האחים והדודים שנשארו שם. הם בכלל לא ידעו מה קרה איתם. זאת הייתה התנזרות מרגשות כל כך גדולה. בזמנים האלו היא הייתה מצליחה להתקשר עם אותם מקומות באופן לא פורמלי.

אחרי כמה זמן היא הייתה משתתקת. ונאנחת המון. אנחות שדרכן היה אפשר לשמוע איזה ייסורים האישה הזאת עברה. זה נורא הירואי, הציונות. אבל אילו מחירים אנושים סבתא שילמה. בתור ילד, הייתי אוהב לתת סימנים באנחות של סבתא שלי. התחלתי להבין את זה כשפה. כשאדם נאנח, זה תמיד בסיומה של מחשבה שיש בה איזה קרעכץ. את המחשבה הוא לא מספר לי – רק נותן לי את הקרעכץ, ואומר לי "תנחש על מה חשבת". אנחות הן סימנים של סיפור נפש עם הרבה מאוד בכי והרבה מאוד רגשות. לפעמים גם רגשות גדולים.

אני מרגיש שההתקשרות שלי לעולם התפילה הייתה דרך הניגונים האלו שחשתי שהיא בוכה. היא הייתה מתקשרת אל כל מימדי החיים שהיא סגרה כל כך חזק. פתאום הייתה מתקשרת אליהם, וכל האישיות שלה הייתה קורנת. היא הייתה מרגישה את אמא שלה. הייתה מספרת לי: "אמא שלי שרה את הניגון הזה". ובמקומות שהיא הייתה נאנחת, הרגשתי שהיא מעבירה לי בצורה לא מתוחכמת, כמו נשמה חסידית תועה, את התווים של מה זה להיות יהודי הרבה דורות. מה זה ככלל ישראל. בעומק של הדברים.

ואני, לשם דוגמא, כשאני מתפלל מזמור תהילים בקבלת שבת, אני שר. אני מגיע למקומות שאולי בגלל ילדותי קשים לי. אני לא בפשטות מתקשר אל השפה הזאת, שאלוהים יושב כל כך עמוק בתוך מרכזה ומדבר אליי... אני שר את שירת דוד המלך.

מה שסבתא שלי אפשרה לי לעשות זה דבר משחרר מאין כמוהו. כי אני מסוגל פתאום להרגיש שאני לא שר רק את מה שמובן לי באותו רגע. זו לא השאלה. השאלה היא לא שאלת השתלטות הטקסט על התפילה. אם אני מסכים, אם זה מדבר אלי. זו שאלה מסוימת.

תפילה מבחינתי היא קודם כל התקשרות – כמו צינור שמתקשר למעבה הדורות. דווקא התפילה המסורתית. הייתי יכול לשיר שיר של אלתרמן, ודרכו להרגיש. אנחנו גם מוסיפים את זה. אבל עיקר התפילה היא התפילה המסורתית. כי סבתא שלי אפשרה לי לחוש שכשאני מתפלל דווקא את התפילה הזאת, אז אני מחובר לא רק אליה אלא גם אל סבא שלה. שכל היהודים בכל הדורות אמרו את המילים האלו – וזה מרחיב לי משהו בתוך הנפש.

תאמרו: איפה הקב"ה נעלם פה? כל תכליתה של התפילה היא להרחיב לך משהו בנפש? לך לפסיכולוג! זאת אחת השאלות. אני חושב שהרבה מאוד אנחנו עוסקים בשיחה עם הקב"ה כאילו הוא איזה חבר קרוב ופשוט. אבל להרגשתי תחושת ההתרחבות הזאת – פתאום אתה חש שהפרחים בעמק יזרעאל מדברים איתך, ושסבא וסבתא יושבים לידך בזמן שאתה שר – זאת נוכחות של הקב"ה. במובנים מסוימים, אני חש שאני מחפש במקום הנכון.

מהי נוכחותו של הקב"ה בעולמנו? זה באמת אומר אמירות שאפשר לתרגם לשפה של בני אדם? אני מרגיש שיש רגעים שבהם אני יוכל לחוש התקשרות עם איזו נוכחות קיימת בעולם. והתפילה, והניגון של התפילה, הם מאפשרים סוג של עילוי – שמשוה יותר פתוח בי אל הנוכחות כשאני שר ומתפלל. אין לי תשובות טובות בשבילכם. זה מה שאני חווה בתפילה.

עוד דבר אחרון. אחת המשימות שלי במסע הזה, בעשרים או שלושים השנים האלה היא ללמוד להתמסר, איך מתמסרים.

כציוני – שגדלתי על חינוך כזה, להתמסר זה אומר לתת את נפשך לכל דבר חשוב שאתה עושה. השאלה שלי היא יותר איך להתמסר במובן של לא להשתלט על העולם אלא לתת לעולם לעבוד. לא באת הנה כדי לשים כל דבר במקום שלו. יש לנו תפקיד חשוב, אבל התחושה שלי היא שכל הקשר עם בארות המים החיים של התרבות היהודית היה דרך השתלטות.

כשהתחלתי ללמוד טקסט הייתי צריך להתנפל עליו כדי שלא יחרוט את רישומי בתוכי. תשחרר משהו! בתפילה אי אפשר להיות דרוך בכל רגע. אני לא יכול להיות דרוך בכל רגע למצוא במלים משמעות: מאיפה זה בא ומדרשים וכדומה.

מצב של תפילה הוא מצב משוחרר הרבה יותר, שבו אחרי שאתה כבר חכם, אתה משחרר את התובנות האלה ומאפשר למילים האלו לעבוד בעצמן על בשרך. לרשום את רישומיהן בעצמם. מתוך מה שיש ואין בעולמך. מהלך של השתחררות, של לשחרר את הקונטרול. התמסרות במובן הזה. ללכת אחורה. לפנות חלל פנוי שמשהו באמת יקרה שם.

אולי זה מופשט מדי. אני פתאום מקשיב לעצמי. מה אפשר להבין מזה? אבל...

הרב דרייפוס:

חסר משהו מאוד חשוב במה שאמרת, שתשיר לנו משהו.

שי:

זה נכון מה שאתה אומר. בעצם השירה.

מנחה:

הרב אמנון בזק, שכננו מישיבת הר עציון ומכללת הרצוג. ידיו רב לו גם בעולם הלימוד – נושאים חשובים בתנ"ך.

אתה צריך להגן על המכתב של הרב משה. הבאנו אותך – גושניק, ברסלבר, ומנגן מעמק יזרעאל...

(הרב אמנון: נשמע כמו התחלה של בדיחה.)

הרב גיסין: לא הזכרת את המנחה, גם הוא חלק מהבדיחה...)

שי התחיל עם "מה זה תפילה". נזכרתי בשיעורים במרכז הרב, ככה זה נשמע.

אתה עומד שלוש פעמים ביום, אתה פונה למישהו, אתה מדבר להוייה. מה המקום של הנוסח הקבוע בשבילך? מה המקום של ההשגחה? לפעמים מצוקות שלך סביב התפילה. איפה אתה מרגיש שאתה מביא את עצמך? התפילה כציווי או כחירות?

הרב אמנון:

לפני שנתיים היה יום עיון באלון שבות בנושא יהדות חילונית ויצא לי פעם ראשונה לשמוע את שי. חוויתי את ההתרגשות לשמוע אותו פעם קודמת, ובכל זאת התרגשתי שוב. דווקא כי זה בא ממקום טבעי לחלוטין זה מאוד מיוחד לשמוע. מבחינתי היה מאוד מעניין לשמוע שתספר לנו עוד. מבחינת העולם שבו אני חי ולמעשה רוב הנוכחים כאן רובם ככולם...

עדיין נשארות השאלות שנשאלו כאן: על איך מתרגמים את זה לשלוש פעמים ביום לתפילה קבועה, לא באיזו שהן שעות מיוחדות, אלא משהו שעושים בכל יום ויום.

כהגדרה: תפילה מבחינתי במילה אחת זו חובה. חובה. וקודם כל, בראש ובראשונה – מצוות עשה מן התורה לפי שיטת הרמב"ם להתפלל. ואע"פ שמהתורה אין כמות ונוסח, חכמים קבעו שלוש פעמים ביום את נוסח התפילה. ולכן חווית התפילה שלי היא בראש ובראשונה הביטוי החזק ביותר להיותי עבדא דקודשא בריך הוא.

במשך היום אנחנו חיים את החיים שלנו מחוץ או בתוך בית המדרש. כל אחד בשלבים אחרים, חי את חייו ולא כל הזמן חושב על קיומו של הקב"ה. הקב"ה הוא לא משהו טריוויאלי, שלא משנה אם הוא קיים או לא. אם אתה מאמין בקיומו, זה אמור להשפיע על כל החיים שלך.

אנחנו לא יכולים לחיות כך, רובנו ככולנו. אולי יחידי סגולה כן. אני לא יכול בצורה שכל רגע אני חושב על הקב"ה, ועל שאלת השגחתו עלי (נגיע לזה אולי בהמשך). אבל, שלוש פעמים ביום, אני נקרא להתייבץ לפני הקב"ה. ועצם ההתייבבות הזאת – שאני לא רק חושב, אלא מדבר עם הקב"ה באופן ישיר, מחייבת אותי לחשוב על זה. יש דבר כזה 'הקב"ה' ויש פניה שאני מדבר איתו. עצם המציאות הזאת של העמידה לפניו, היא המסגרת של היום. אני שלוש פעמים ביום מתייבץ לפני הקב"ה, זוכר את קיומו, ומקדיש את הזמן המועט יחסית ביום לעמידה מול ה'.

זוהי בראש ובראשונה עצם חוויית התפילה. המחויבות הזאת היא, אולי, חלק מן הקושי שהוזכר כאן בהתחלה. כי אצלנו, בחברה הישראלית בכלל והדתית בפרט, המילה הזאת 'מחויבות' הפכה להיות מילה גסה כמעט. ואני חושב שזה המוקד לתחושת חוסר הנחת שיש. כי כשהמחויבות לכל מיני דברים קצת מתמוססת, גם התפילה מתמוססת. אבל ככל שיתחזק מושג המחויבות בכלל: למשפחה, לנישואין, לחברה, למה שאתה עושה, למקום העבודה שלך... אז גם המחויבות לעמידה הזאת היא החוויה לכשעצמה. הידיעה, שלא משנה מה שיקרה, אני שלוש פעמים ביום עומד לפני הקב"ה – זו מבחינתי החוויה החזקה ביותר.

הרב עמיטל הוציא חוברת: 'בין מחוברות למחויבות'. ובעיני, ההתחברות הגדולה ביותר היא ההתחברות למחויבות. זו ההתחברות לעובדה שאני נמצא שם שלוש פעמים ביום.

והתפילה מחנכת אותי הרבה מעבר לשאלה האם זה מה שאני רוצה להגיד. יכול להיות שיש לי ביום מסוים רצון להצליח במבחן, או לקבל מקום עבודה, או לזכות בפיס, או להתחתן, כל אחד ורצונותיו. רובם מאוד רוצים משהו... ואז הוא מגיע לתפילה, והתפילה לא נותנת לו מיד את הכלי להגיד מה שהוא רוצה עכשיו. במובן מסוים, התפילה דוחה את

הפן האישי לסוף 'שמע קולנו'. התפילה מחנכת ומעצבת את התודעה של האדם: אילו שאיפות צריכות להיות לו ומה הדברים החשובים בחיים.

ננתח את תפילת שמונה עשרה בקצרה. 'אתה חוננתו' – 'אם אין דעת, הבדלה מניין'. 'השיבנו אליך' ו'סלח לנו' – על תיקון המידות. אחר כך דברים של ברכת הפרנסה, ו'השיבה שופטינו' ו'למלשינים' – הכל תפילות של כלל ישראל, שהחלק האישי מאוד מובלע בהן. ולעתידי לבוא ו'לירושלים'. רק הברכה האחרונה, לפני שאנחנו מגיעים לחיתום – "שמע קולנו". ברכה שמנוסחת באופן כללי, ושאם אני רוצה, אני יכול להכניס לה בקשות פרטיות.

כל התפילה אומרת מחויבות. אתה מחויב להתפלל על דברים, שבעצם זה שאני מחייבת אותך, זה כבר אומר שאני מעצבת לך את התודעה – מה הפרופורציות בין הצרכים שלך לבין השאיפות של עם ישראל. השאיפות הרוחניות והלאומיות מול האישיות. במילה אחת, התפילה אומרת מחויבות. ולא דווקא לאני הפרטי שלך – שיש לו מקום, אבל הפרופורציה היא מאוד חזקה.

בעיניי המחויבות לתפילה היא לא רק בעצם העמידה, אלא בהגעה למצב הזה. יש חוויה לתפילות בכלל, ובאופן מיוחד חביבה עלי תפילה מנחה. ביום-יום הרגיל אנחנו מתפללים שחרית כשקמים בבוקר פחות או יותר. אנשים קמים באותו זמן, פלוס מינוס. אני יותר יקה. אני קם בשש עשרים וחמש בארבעים השנים האחרונות. יש לי מניין קבוע באלון שבות. גם ערבית לא קל לפספס. באלון שבות יש כל שעה מניין, לא יקרה שלא תמצא תפילה במניין.

מנחה זו נקודת המבחן. ביום רגיל הכל בסדר, יש לי כל יום בישיבה. יש תמיד. אבל כשאתה לא בשגרה הרגילה, מנחה זה השעון הפנימי שלי. כשמגיע שתיים או שלוש בצהרים, משהו מתחיל לתקתק במוח: מנחה, מנחה, מנחה. אתה בטיול, בקניות – מנחה... התחושה הזאת: מנחה, מנחה. אין חוויה דתית יותר גדולה ממנחה. הטורדנות של מנחה, מנחה, מנחה – זה הולך ונעשה זועק עם השמש שיורדת ושוקעת. בידיעה שזה יהיה בסוף.

מאוד יפה בטיולים, כל מי שיוצא לטיול בחול המועד – אתה יודע שבסוף כל ואדי יש שטיבעל. זה דבר מאוד... אני לא מחדש פה לאף אחד. בחנוכה היה לנו יום חופש אחד. הלכתי עם הילדים לנחל צין. תוך כדי ההליכה אני פוגש את כל מיני העולם הקטן שלנו... שקיעה בחנוכה היא די מוקדמת. בשלוש, ארבע מנחה, מנחה. ליד הקבר של בן גוריון אתה עולה. בבני ברק אין שטיבעלים כאלו. כל שתי דקות 'אשרי'... זו חוויה.

הידיעה שעוד עשרות אנשים שלכולם ניגן במוח מנחה, מנחה. כולם מתייצבים ואומרים "אנא עבדא דקודשא בריך הוא". יהיה לי מניין, ולא משנה מה. אתה יכול למצוא את האנשים האלו שגם בשבילם מנחה היא עבודת ה' שלהם.

לפני כמה שבועות ביליתי כמה ימים בארצות הברית. אתה נוסע, והידיעה הזאת שזה לא המניינים הרגילים שלך... הוזמנתי לשיעור לבוגרי הישיבה שלנו במשרד עורכי דין בניו יורק. אמרו לי: "בשתיים יש פה מנחה". משרד ענק, ויש שם כמה עשרות עובדים דתיים. כל יום מתכנסים אנשים ומתפללים מנחה, ואפילו לא 'קצר'. כל כך התרגשתי להתפלל בקומה 80 ומשהו מנחה. עם אנשים שסדר היום שלהם אומר שהם הפסיקו את כל העבודה, וביקשו להתפלל מנחה. כאילו אומרים: "אנחנו חיים בתוך הקומות האלו, אבל לרבע שעה אנחנו עוצרים, ואומרים בוא נדבר תכל'ס, על דברים יותר חשובים מהכסף שאנחנו עושים פה".

יש את העמידה לפני הקב"ה שהיא העיקר. אולי לא העיקר הכמותי, אבל העיקר האיכותי של היום. ולכן החוויה הזאת של להתפלל ולהתייבב, לא משנה באיזה תנאים ומזג אוויר.

היום, זה הרבה יותר קל למצוא מניין בכל מקום. דווקא העובדה שאתה לא מתפלל לבד, רק אם אין ברירה. ברוב המוחלט של המקרים, לעוד עשרה אנשים אכפת כמוך. ההתחברות הזאת, זה עושה לי את זה. ההתחברות לציבור של אנשים שמרגישים ככה. ואתה יודע שבכל העולם יש אנשים שמרגישים אותו דבר.

לגבי שאלת ההשגחה:

בישיבת הר עציון לא מגיבים על דעות אחד של השני, כי בדרך כלל לא מסכימים. אני לא חשבתי שלא צריך לקבוע צום על גשמים, אבל אני כן מזדהה עם חלק מהטיעונים של הרב משה שם. באמת, בעיני, אין ממש קשר בין שאלת המחויבות שלי לתפילה, לבין השאלה באיזו מידה התפילה שלי משפיעה משהו בעולם. אנחנו לא יודעים אם התפילה משפיעה או לא. אנחנו לא חיים בתקופת התנ"ך, שבה היה קשר ישיר בין מה שעם ישראל עושה לבין מה שקורה לו (שזה פחות או יותר המסר של ספר התנ"ך). אנחנו לא חיים בהשגחה כזאת ולית מאן דפליג.

הרב גיסין: אית מאן דפליג.

אחזור על המשפט.

לית מאן דפליג שההשגחה בעולם לא נראית כמו שנראתה בתקופת התנ"ך. אני חושב, שאנחנו לא יודעים כיצד הקב"ה מנהיג את העולם. היינו בפורים – "אנכי הסתר אסתיר". מסוף התנ"ך והלאה, אין לנו קשר ברור בין מה שאדם עושה לבין מה שקורה לו. אין ספק שהתחושות האלו התעצמו מאוד אחרי השואה. מי שירצה להסביר את העולם, שיסביר את השואה קודם, ואחרי זה יסביר הלאה מה קורה. אנחנו לא מבינים ולא יכולים להבין. אם יש קשר איך יש קשר ובאיזו מידה.

אולי השאלה הזאת לא רלוונטית. אני יודע שגם בתנ"ך יש תפילות שעזרו ויש כאלו שלא. אני יודע שכשאני מתפלל, יכול להיות שהתפילה לא תתקבל. זה לא משנה כלום לגבי חובתי להתפלל. חז"ל הדריכו לא לעיין בתפילה – לא לצפות שהתפילות יתגשמו. אנחנו מתפללים גם על דבר שלא מתגשם, ולא מפסיקים אם התפילה לא מתקבלת.

אני חושב שזוהי סכנה מאוד גדולה. כל התיאורים שאנחנו שומעים על מישהו שיודע לענות למה קרה דבר כזה... ההשגחה בזמן הזה היא נושא רחב בפני עצמו. אבל המציאות היא, שהיא גורמת ללא מעט חילול ה'. אדמו"ר מסוים אמר, שמה שקרה ביפן זה כי עצרו שני תלמידי ישיבה שנתפסו עם סמים... כל אחד יודע להגיד למה לאחר קורים אסונות. אני חושב שזה רע מאוד. שהנטייה תמיד להכות על חזות אחרים היא דבר שלילי ביותר. ואף אחד, כשזה קורה אצלו בבית, לא אומר בגלל אילו דברים קרו צרות. היה טבח באיתמר. פה אף אחד לא אמר שזה קרה בגלל משהו. רק לאחרים... אצלנו, מישהו אחר אשם.

זה נורא ואיום הגישה הזאת.

לכן על ענייני השגחה, אנחנו נחכה שתחזור רוח נבואה לישראל, ואז נדע. כל עוד אין לנו נביאים, אסור לנו לומר למה קרה דבר מסוים. אנחנו כן צריכים לדעת, שיש מצוות עשה להתפלל, ולהתחזק בתשובה. זה ודאי נכון. אנחנו בשאיפה מתמדת לתקן את מה שאנחנו עושים. אבל אנחנו לא מצביעים דבר מסוים מול דבר מסוים. בדרך הטבע, אדם אמור להתחזק בתשובה. אנחנו לא יכולים לדעת שהבצורת היא בגלל משהו מסוים. זה לא עובד ככה.

אני גם מסכים עם התפיסה שגשמים אינם הבעיה היחידה. יש לנו בעיות אחרות: של טרור, תאונות דרכים וכל מיני אסונות חס ושלום אקולוגיים. ואין לנו דרך לדעת שדבר מסוים קורה בגלל משהו מסוים. צריך תמיד להיות בדרכי התשובה, אבל מאוד בזהירות, כשקובעים שהשנה אין גשמים בדיוק בגלל זה. אנחנו לא יכולים להגדיר היום את הדברים כפי שהם. וזה לא סותר את הצורך שלנו לנסות לתקן ולחזור בתשובה.

מנחה:

נעבור לדובר השלישי, הרב עופר גיסין.

הרב עופר הוא מראשי מכון 'אבן שתיה' בביתר עילית, יחד עם הרב ניצני. הוא קשור בעצמו לנערים שנמצאים בתהליכי תשובה, תהליכים שעבר בעצמו. הרב עופר הוא מהמתווכים החשובים שקמו לנו בין התורות העמוקות של ברסלב לבין המציאות הישראלית של היום. הרב בזק אמר מקודם 'לית מאן דפליג' וענית לו – 'אית מאן דפליג' – תצטרך לפרוע את השטר. ספר לנו מהי תפילה עבורך ואולי גם על המחירים שאתה מזהה

בינך ובין ילדיך, ילדים שגדלו בעולם דתי. איך אתה מגדל אותם לתוך תפילה של חובה שאתה בחרת בה?

שאלות נוספות אולי: קצת על הפן של ברסלב. האם אתה לא חש בזילות שהמרחב הברסלבי מייצר ביחס לתפילה – "נופל כפתור? תתפלל, אל תחשוב שזה מטריח, תופס את התור של מישהו". יש אנשים שחיים בתודעה מנוגדת לזו ואומרים – "מה הם חושבים שהם היו עם הקב"ה בטירונות?". אם תוכל להתייחס לסחבקיות עם ה' וכן גם להתבודדות – הפיכת התפילה לנדבה, לכזו הבאה מרצון.

הרב גיסין:

אני אתחיל מהסוף. בשיח הברסלבי התעמולתי במרחב הישראלי, נוצרה זילות חמורה באמונה בקב"ה ובתפילה. זה כשל ניסוח תעמולתי, לא כשל של תורת ברסלב. אנשים שלא הורגלו לעסוק בעניינים עמוקים ומתעסקים בתעמולה עממית עוסקים בזה ויוצרים יחס של תגובות נגד חריפות מהמגזר הדתי. לא מהחילוני, המגזר החילוני מאמץ את זה בשתי ידיים. אבל יש ניסוחים שונים. הרב נתן גרינברג, לדוגמא, הוא לא כזה. אני מכיר אותו 30 שנה. אני מניח שהוא ציטט את מה שר' נחמן אמר – להתפלל אפילו כשהשרוך בנעל נקרע. כמו שאתה מכיר אותי, אני לא נבהל ממשפטים כאלו, מהציניות הזאת. תעינו בספרים, בדיוק כמו שיש לענות למקשי הקושיות, וכמו שענינו בטירונות למקשי הקושיות ששם.

תורת ברסלב היא עמוקה מאוד. אני מבין את המקום של השאלה, ויש לה תשובה. זה העיקר.

אני רוצה לחזור ל'אית מאן דפליג'. יש מי שחולק שלמעשים שלנו אין קשר למה שקורה. לית מאן דפליג שאנחנו לא מבינים את ההשגחה. ר' נחמן סיפר סיפור שמציג את השקפתו של האדם מול התנהלות ה'. סיפור חסידי במרכאות כפולות. הסיפור הוא על יהודי שחכר טחנת קמח בנהר. המשפחה החזיקה את הזיכיון הזה וזאת היתה פרנסתה היחידה. יום אחד ירד יהודי אחר לאומנות חברו, ונכנס במקומו. רץ היהודי הראשון לפריץ והתחנן על נפשו – "זאת הפרנסה שלנו – תרחם עלינו!" – לא רצה לשמוע אותו בכלל. באו הקוזקים וזרקו את החוכר, הלכה לה המשפחה בדרכים ומסתמא מתו ברעב.

כל הסיפורים החסידיים נגמרים, עיינו בספרי הרב זווין, שהחוכר המסכן הלך לאיזה אדמו"ר, ובסוף נגמר טוב. הסיפור שלנו נגמר – "והיהודי הרשע לא היו לו 18 שנה ילדים. מיד בשנה אחרי שירד לאומנות חברו, נולד לו בן זכר והיתה עליו שמחה גדולה". כאן נגמר הסיפור. בלי פאנץ' לייך. ואז אמר ר' נחמן, בידיש זה נשמע יותר טוב – 'כך הקב"ה מנהל את העולם'. וזהו.

אני מסכים עם הרב בזק, אנחנו לא מבינים כלום. ר' נחמן, אם אפשר להגדיר את כל המשנה שלו במשפט אחד, מלמד את האדם המודרני לחיות עם שאלות ועם קשיים. קשיים זה, כידוע, ההתחזקות. החלק השני בהתמודדות, הבא אחריו, היא לחיות עם הקושיות. החזון איש כותב ב'אמונה וביטחון', זה הכיוונים הכי ליטאיים אפילו – "האדם עומד מול הבריאה ועומד ומתעלף מול החידה. וגם אחרי שהוא מתעלף ואם שעתו שעת השקט חופשי מרעבון תאווני, אל החידה כל מגמותיו".

'איה מקום כבודו', זוהי שיטת ר' נחמן. אחת משתי התורות הכי חשובות, כאשר השנייה זו 'אזמרה'. אדם צריך לצעוק "איה מקום כבודו – איפה אתה הקב"ה?!". זה עיקר תיקונו ועלייתו. השאלה היא התשובה. אין תשובה, ושי תיאר במלים נפלאות, כולנו פה התרגשנו מאוד ממה שאמרת, שזה בדיוק העניין. התגובה הטבעית ביותר להסתר הפנים, הכללי והפרטי, זה לגלות את הצורך לצעוק, לבקש, לחפש.

ר' אהרן הגדול מקרלין אמר וורט יפה. המן ירד על בני ישראל, והם אמרו אחד לשני – "מן הוא כי לא ידעו מה הוא". ואח"כ - "ויקראו שמו מן". הרשב"ם פירש על פי הפשט ש'מאן הוא', זה פירוש של 'מה הוא'. ויקראו שמו: מה זה? מאן הוא, כי לא ידעו מה הוא. אומר ר' אהרן הגדול – 'מן הוא', אותיות אמונה. הצעקה של האדם מול הבריאה, מול הבורא, שאין עליה שום תשובה. השאלה בעצמה היא התשובה. זהו יסוד בתורת ר' נחמן – לחיות עם הקושיה. עם קשיים! לא עם פטנטים וסגולות שלא יהיו קשיים, כמו שמוכרים בנסיעות לאומן. הכי הפוך מתורת ר' נחמן שאפשר לעלות על הדעת.

נגיד במשפט: הוא הבטיח רק הבטחה אחת שאפשר לפעול בציונו – שאם אישה מתקשה במשבר בלידתה, ויבואו לציונו – זה יפעל. לא בריאות, לא פרנסה, לא שידוכים. במודעות אומרים כל מיני וזה ודאי קורה להרבה אנשים, אבל זו לא הבטחה. לפעול בתפילה על ציונו, תפילה על קברי צדיקים. מקום מנוחת הצדיקים הוא מקום קדוש והתפילה מתקבלת שם ביותר. לכן הולכים על קברי צדיקים בערב ראש השנה. זה ערך יסוד מוסד בעם ישראל. לכן הרבה אנשים אומרים - "כזה צדיק גדול, ר' נחמן, כנראה שהתפילה עוד יותר עוזרת". אין הבטחות לכולם. ר' נחמן אמר על צדקה, ותהילים, והוא נשבע שיוציא מהגיהנום אחרי החיים. אתה מאמין – תיסע, אתה לא מאמין – אל תיסע, לא קרה כלום. אני מדבר על הבטחה, על תפילה. אני נמצא בישיבה ואתם מבינים חילוקים. ר' נחמן לא מזכיר תפילה בעניין של לבוא לאומן. אפשר לבוא לאומן, לתת צדקה, לומר עשרה פרקי תהילים ולחזור הביתה. לא התבודדות לא שום דבר. אני מדבר על הבטחות, על תפילה. עשרת מזמורי התהילים הם לא תפילה. אפשר לומר אותם בלשון תפילה, אבל תיקון כללי פשוט תגיד.

אמר לי חסיד גור משפט יהודי עסיסי, משפט בן 2000 שנה. הייתי בעל תשובה צעיר, והייתי במירון, והוא אמר לי: "אם אתה רוצה לקבל מה שאתה רוצה, תיסע למירון. אם אתה רוצה לקבל מה שאתה צריך, תיסע לר' נחמן". החילוק בין מה שאתה רוצה לבין מה שאתה צריך. זה שני דברים שונים לגמרי. ככל שהשנים עוברות אני מבין כמה המשפט הזה נכון. לכן אני לא אוהב את השיווק של אומן. מירון ואומן זה עניינים שונים.

אני רוצה לומר דברים אחרים. שי הדליק אותי על סיפורים אישיים. ארבע דמויות השפיעו עליי בתפילה. מרטין בובר, סבתא שלי, הסמג"ד ב932, ור' נחמן מברסלב.

נתחיל מסבתא. סבתי נולדה בצפת לחסיד צאנז. כשהייתה בת 9 התייתמה מאביה, ואמה נסעה להונגריה כי שם היה אוכל. סבתי נשארה עם סבתא שלה ואח"כ עם דוד שלה, ר' דוד סטרון מחבר 'ארץ חיים'. הוא נולד לאמא אשכנזייה, ידע יידיש והיה חכם ספרדי גדול. הוא גם היה רב ראשי של צפת לכל העדות. סבתא שלי הייתה בת 9 וידעה רעב. לאחר שדודה נפטרה, היא נשארה יתומה לבד, הסתובבה עם ילדי צפת בהרים ואספה חוביזות. בגיל 10 ידעה יידיש וערבית. אמא שלה שמעה על מצבה ושלחה כסף ליהודי מצפת שייקח אותה לרכבת פליטים לאודסה. כבר ברכבת הוא זרק את סבתא שלי והיא הגיעה לאודסה לבד. הגיעה לאיזה יהודים שלקחו אותה למשרתת אליהם הביתה. בגיל 10 עבדה אצלם שנה וסבלה מהתעללות. בן דודה פגש אותה וקנה לה כרטיס לאוניית מעפילים, אנייה שנסעה לא"י עם גדולי הסופרים והמשוררים הציוניים. בגיל 11 היא נחתה ביפו כשאינן לה לאן ללכת, ילדה לבד ביפו. פקיד המכס ביפו ריחם עליה ולקח אותה אליו הביתה. מאז הם כמו משפחה שלנו. יש לו נכד מפורסם, חיים צינוביץ – 'השרוף'. אמא שלה הגיעה אחר-כך לחפש את הבת שלה. אמא של סבתא שלי הגיעה בגיל 32 – יש נפקא מינה לסיפור הזה! היא מצאה את הבת בניסי ניסים בסצנה מרגשת והתחתנה עם יהודי מטבריה. סוף סוף יש לסבתי בית. לאחר 10 חודשים אמה נפטרה בלידתה. שוב סבתי לבד, גדלה בבתי יתומים.

סבתא הייתה מפקדת ההגנה באזור חיפה והקימה את מגן דוד אדום בישראל. היא זכתה באות הנשיא מפני שעד גיל 93 התנדבה בבסיסי צה"ל. בבתי החולים ייסדה את כל לימודי העזרה ראשונה בארץ. ילדה עם היסטוריה כזאת גומרת בדרך כלל אתם יודעים איפה.

אני הכרתי את סבתא שלי בתור אישה חזקה, שליטה על כל המשפחה. היא הייתה מאוד אנטי דתית וגידלה את הילדים שלה בחיפה האדומה, בקריית חיים. אחרי שבנה שלמה נהרג במלחמת השחרור, היא בוודאי נהייתה יותר סגורה. במלחמת יום כיפור הייתי

בן 15, מצד אבא שלי דור רביעי לא דתיים. הפעם היחידה שהייתי בבית כנסת הייתה בבר-מצווה. שלחו אותי להגיד לסבתא שלי ביום כיפור שהתחילה המלחמה כדי שתוכל לעזור במערך ההתנדבות. היא התפללה. זה הפליא אותי שהיא בבית כנסת. ראיתי את סבתי, בתפילת נעילה, בוכה לתוך המחזור! זו הייתה הפעם הראשונה שבית כנסת התחבר לי עם משהו שמוכר לי. פתאום סבתא שלי, עם כל מה שעברה, והיא חילונית ומדברת נגד דתיים מאוד חזק, ופתאום - בוכה בתוך מחזור. לא ידעתי מה זה, אבל זה השפיע עליי!

בצבא הייתי בנח"ל. הקמתי את 'חוג הנוער השמאלי הפתוח' שממנו פותחה אחר כך מפלגת מר"צ. התגייסתי בתור גרעין תנועת של"י. הלכנו לשל"ת, לפני הצבא, לקיבוץ יד-חנה שהיה אז קומוניסטי. כמו בכל קיבוץ אדם היה יכול לקחת 'שבת' מתי שהוא רוצה, באיזה יום בשבוע. שם היה אסור לקחת שבת ביום כיפור, שחס וחלילה לא יהיה משהו שמריח 'יידישקייט'. מצאתי שם ספרים של מרטין בובר וקראתי את המאמר שלו 'אני ואתה'. זה דיבר אליי. הרגשתי שיש פה משהו אמיתי וצריך למצוא אותו.

חזרתי בתשובה בתור חייל בצבא. התחלנו לשמור מצוות בתור גדוד בט"ש. אלו לא היו התנאים האידיאליים, במיוחד שאנחנו בגרעין שמאלני, שהיה יותר מדי שמאלני בשביל השומר הצעיר. זה היה בעייתי להתפלל במקום כזה.

הסמג"ד. התחלתי להתפלל אז. חזרנו יום אחד מסיור והלכנו לזוודיה לפרוק את הציוד. גמרתי את החלק שלי והלכתי להתפלל מנחה, אולי פעם עשירית בימי חי. פתאום הסמג"ד, אדם ידוע מאוד שהתפרסם אחר כך, בא מאחורה וצועק: "מה הוא עושה שם בפניה?!". מישהו אומר מתפלל. "מה לו ולתפילה?! בואנה, תפסיק להתפלל!". אני, מידע קצר מהקיצור שולחן ערוך, יודע שאסור להפסיק בתפילה. פתאום אני בניסיון כבד. הוא הגיע ונתן לי בעיטה מאחורה. עכשיו זה הוא או הקב"ה. לימים, פגשתי אותו. הוא היה בעל חברת אבטחה ידועה ביהודה ושומרון. אמרתי לו - "אני חייב לך טובה - עשית לי רגע התגלות". פתאום זה היה או הוא, הסמג"ד, ריתוק, או הקב"ה. ואני בחרתי בקב"ה. פתאום הרגשתי מה שנקרא הנוכחות האלוקית. זה לא אני והסידור, כי אם זה רק מחויבות מסוימת, הייתי מסתובב ואומר 'כן המפקד'. אבל פתאום הרגשתי את ההארה הגדולה של הנוכחות האלוקית, האמונה. זהו, הוא פה. והוא יותר חשוב מהסמג"ד, עם כל הכבוד.

ר' נחמן. בתום הצבא, במקום של"ת בקיבוץ, למדתי בישיבת שעלבים. החברותא שלי היה הרב אריה הנדלר, היום משגיח שם, בישיבה. השני - הרב יהושע פרידמן משיבת תקוע. שם גיליתי את תורת ברסלב ויצאתי להתבודדות הראשונה. הרב בזק הזכיר חיבור של הרב עמיטל 'מחויבות או התחברות', ואני רוצה לקרוא לזה 'ציווי או צורך'. ניגש לציווי. אני אאוטסיידר אפילו שחזרתי בתשובה בגיל 19 וחצי. מישהו אמר לי: "תבין, אצל הדתיים, אנחנו לא נתקבל לעולם". זה מתחלק, יש שתי מציאויות: אדם שהולך להתפלל

מנחה או אדם שהולך לתפילה. בן אדם צריך להחליט אם הוא הולך לתפילה או הולך להתפלל. הרב בזק הסביר מאוד יפה לדעתי את המהלך של ללכת לתפילה. ההתייצבות היא בגלל הציווי. לפי הרמב"ם יש מצווה בכל יום – "שבח, בקשה והודאה. ולאחר חזרת עם ישראל מהגולה ולא הייתה שגורה לשון התפילה בידם... תיקנו סידור שלוש פעמים ביום". אם ציווי – אז ציווי.

כשאנחנו לוקחים את הציווי ורוצים לעמוד ולהתפלל, בזכות הרמב"ם הזה המדבר על מצוות עשה מן התורה, במצב כזה אנחנו צריכים למלא אותו בתוכן. כמו כל דקדוק ופולפל ברמב"ם בו יש לצקת תוכן עמוק. פה מתגלה הטעות של הכנסת עניין ההשגחה. השאלה של התקבלות הבקשה, מה יקרה לי, וכדומה, זוהי התייחסות יפה למי שלא למד רמב"ם ומי שלא מבין שהתפילה מורכבת משבח, בקשה והודאה.

כל אחד מהם דורש לפחות יום עיון בפני עצמו, אם לא עשרים שנה מהחיים. מה זה שבח, איך אני מוציא אותו החוצה, איך אני מגלה אותו בפנים וכו'. הרי המצווה היא במילים שלי, לא בהקראה מן הסידור! הודאה כנ"ל. למצוא בעצמי נקודה שאני אומר לו תודה. אם אני אומר לו אחד בפה ואחד בלב לא יצאתי ידי חובה לפי שיטת הרמב"ם.

הבקשה זה עוד עניין, וזו הקושיה על הרב בזק. בסופו של דבר כשאני מתייצב מפני שזו מחויבות, המחויבות היא להתפלל בכוונה. בשולחן ערוך כתוב – "לפני התפילה יסיר את כל תענוגי העולם מליבו, ויתבונן ברוממות באל ובשפלות האדם, ויתפלל כעני בפתח דרך רחמים ותחנונים..." – לפי המשנה ברורה, לפי הרבה פוסקים, לא יצא ידי חובה אם לא עשה כך. המחויבות ההלכתית היבשה מצריכה למצוא נקודת תחנונים בתוך ליבנו, איך אני מדבר אליו ככה. לצורך זה אני צריך למצוא את נקודת האדם המתחנן שבי. ומיום שגידלו אותי, ובזכות ההקשחה של החיים, אני לא אדם מתחנן. ממילא, אני לא רואה איזו סתירה של מחויבות או התחברות. המחויבות היא לתפילה בצורה של התחברות, וממילא אני צריך לעבוד על זה כדי לצאת ידי חובה הלכתית. הצורך והציווי הולכים ביחד. הבעש"ט הגיע לעולם במצב בו בבתי מדרש נשאר רק הציווי, הצורך לבוא לתפילה. דברים איבדו כך את טעמם. הוא הגיע במקומו ובתקופתו, ר' ישראל סלנטר ור' שלמה קרליבך הגיעו בתקופתם וכן הלאה. אנשי מעלה בכל דור מנסים לעורר את היובש בליבנו. ר' נחמן קורה לזה – 'ללחלח הנגיבה', כך כותב רש"י על ארץ הנגב. אין סתירה בין השניים.

יתרה מזאת, חלקנו הוא לא עם אלו שהכל זה רק מחויבות בשבילם, אך גם לא הכל זה רק התחברות. יש מושג של אהבה ויראה. דוגמא לאיזון לא נכון תהיה אצל ילד שאומר לאביו – "אני מאוד אוהב אותך אבל לא אכפת לי מה אתה אומר". אהבה צריכה לבוא עם כבוד, עם יראת כבוד. ברגע שסף יראת הכבוד יורד נמוך, הוא גורם זילות של האהבה, עד למצב הקיצוני שגם בין בני אדם, למשל גברים ונשים, אין כלל מחויבות, כמו שנהוג היום, וזה נקרא זנות. אהבה ללא יראת כבוד. ההתחברות מופרית ומקבלת עוצמה מהמחויבות,

והמחויבות מההתחברות. אבל צריך להפנים – בלימוד שולחן ערוך וגמרא אנחנו מחויבים לגלות בנו את הצורך להיות אדם מתחנן, מבלי לעיין בתפילה, דבר שלא ראוי, גורם נזקים, ולא קשור. התפקיד שלי זה להיות אדם מתחנן, התפקיד שלו זה להיות השומע תפילה, ואני לא מתערב לו בתפקידים. אני עם התפקיד שלי והוא עם התפקיד שלו.

אני רוצה לסיים. היום עיון הזה בא מתוך מצוקה. לכולנו יש את המצוקה הזאת. אני 33 שנה מתפלל בבית כנסת. בשם הרב אורי זוהר אומרים שמתני יודעים שאדם חוזר בתשובה, הופך לדתי, כשהוא מתחיל לדבר בתפילה. גם אני לא קם בכל בוקר עם מצב רוח לשחרית ולמנחה ולערבית. גידלתי עשרה ילדים, מהם חמישה בנים, וכן, חלק מהם כבר לא מתפללים. זה לא מפריע לי, העיקר שיהיו בני אדם. את היחסים בינם לבין הקב"ה שיפתרו בעצמם. אני מרחם עליהם, על כך שהתפילה שלהם הפכה לחלק משיגרה חינוכית מעיקה, באופן שכאשר אחד מהעשרה הגיע לגיל 20, החליט שלא מתאים לו להתפלל. אני מבין אותו לגמרי. אחרי שאמר לי את התכניות שלו, אמרתי לו – "במקומך הייתי עושה אותו דבר. בגילך מרדתי בכל המסגרות, את היחסים עם הקב"ה תפתור בעצמך. רק שני דברים: א. תבוא אליי, אני אלמד אותך איך להיות חילוני, שלא תעשה שטויות. כמו שבעלי תשובה רק מגיעים עושים כל מיני שטויות. ב. תהיה בנאדם. על זה אין פשרות. כי אז אין יצר הרע".

זו בעיה מאוד רצינית – 'ללכת לתפילה או ללכת להתפלל'. כולנו במצוקה הזאת. לכן אני רוצה להגיד – אדם חייב לגלות את הצורך. אני אגיד מה שאני אומר בשיחות עם חילונים. הצורך לתפילה הוא צורך פשוט לאדם. עשר פעמים הייתי בחדר לידה, מגיע איזה אחד חילוני אחרי שגמר עם כל העיתון והשיחות בטלפון, רואה את האמא של אשתו, פתאום נכנס לחץ, פונה אליי ומבקש תהילים. הוא רוצה לעשות מה שעושים כל האוהדי כדורגל שצועקים מול המסך במונדיאל "נו!". אין יצור אנושי בעולם שתעשה לו את ההדגמה הזאת והוא לא ידע על מה אתה מדבר, לא משנה אם זה הכדור או משהו אחר. זו תפילה, אנרגיה של תפילה. המצב הוא שאצל רוב בני האדם, כולל אנשים דתיים, לצערנו הרב, הכוח הזה בגיל 30 מנוון כמו שהיה בגיל 3. אדם צועק – "נו, הלוואי!" ואתה אומר לו – "אתה יכול להרחיב קצת?" אם הוא דתי, הוא מסודר, הוא אומר "הי רצון מלפניך".

אל תחשוב שהקב"ה דתי. אל תדבר עם הקב"ה כאילו הוא רב. רוב הרבנים – לא נעים לך לדבר איתם. אתה מנסח מחדש את כל הבעיות בצורה תורנית. הקב"ה לא דתי. הוא נמצא בכל מקום, בכל מקום הוא מכיר אותך. את הצעקה האחרונה במשחק 'אנגרי בירדס', את כל המדורים החדשים בפייסבוק, את השירים האחרונים של כל הזמרים. דבר איתו! זהו!
משפט אחד, לסיכום.

הצורך הזה להתפלל קיים. הרעיון קיים בין בתפילה הציבורית הליטורגית ובין ברמה האישית. ברמה הציבורית, ר' שלמה קרליבך הציל אותנו וחדש מספר חסידים לר' יהודה החסיד – "חקור לך אחר ניגונים ותשיר את התפילה בכל בוקר בניגון אחר". אתה הולך להתפלל שחרית בבוקר? סידור זה מציק, זה שגרה. קח את השיר שאתה הכי אוהב ותשיר את התפילה עם הניגון הזה. קרליבך גאל הרבה אנשים בעזרת זה, פתאום נעים ללכת לבית כנסת.

ברמה האישית, שולי רנד לימד אותנו הרבה, כשהביא התבודדות ברסלבית לציבוריות הישראלית. חבר שלי אמר לי שכשהוא ראה את שולי רנד באושפיזין צועק על הקב"ה – "מה זה? ככה מדברים לאלוקים?" אמרתי לו: "כן". "יש רבנים שעושים את זה?" "כן". משה רבינו, כשמקבל את השליחות מהקב"ה, יוצא החוצה, ובתפילה הראשונה שמובאת, משה רבינו התפלל לאלוקים – "למה הרעותה לעם הזה?" מה זאת אומרת למה? זה חלק מהתיקון, וזה סודות ולא פשוט. שום דבר. הוא הולך וצועק לקב"ה. זו נקודת התפילה שלימד משה רבינו – מותר להתפלל ככה. אכן אתה א-ל מסתתר. אנחנו חיים בהסתר פנים, הסתר לב. התשובה לזה היא לגלות בעצמך את נקודת הרחמים והתחנונים, את החלק שרוצה את הגילוי. לא לחפש מתי יגיע הגילוי. זה הקב"ה, תגלה בעצמך את הכוח הזה. כשאתה רוצה להשיג את הנקודות ואתה אומר "לא לא..." – תביא את האנרגיה הזאת לבית הכנסת, ותן לה מילים. צריך לבטא את הצורך הזה החוצה, וזה הביטוי הכי נכון של החובה ההלכתית.

מודיעים על הפיגוע בירושלים. הפסקה ליצירת קשר עם קרובים ואמירת תהילים משותפת.

שאלות ותשובות (לפי סדר הדוברים):

(ש; שאלה מהקהל)

שאלות לשי על הדברים שאמר, נקודות הבהרה, אח"כ הרב אמנון ואח"כ הרב עופר.

ש: הבנתי שהתפילה שאתה מציג היא לא שלוש פעמים ביום? מה אתה עושה אם הגעת בערב שבת וזה "לא מתפלל" לך?

ש: בכמה אנשים מדובר חוץ ממך? האם יש חיבור בדברים נוספים נוסף על התפילה, כגון מצוות יהודיות? באיזו צורה היית מגיב לפיגוע בירושלים?

ש: הרבה פעמים דתיים מתעניינים בתפילת החילונים שמגיעה מנגיעה פנימית. יש הבדל גדול בין התפילה שלך לתפילה האורתודוקסית. אצלך – אם השכן שגר דלת מולך לא מצטרף, זה לא מפריע לך. לך יש נפש מפללת, אם השכן ממול הולך לסרט בערב שבת, זה

בסדר גמור. בעולם הדתי, לעומת זאת, אם השכן שמולי לא הולך לתפילה הוא עובר על הלכה. זו תחושה מאוד מפרידה בין התפילה שאתה מבצע לתפילה האורתודוקסית. אני לא נותן ציונים, אבל האשליה כאילו אנחנו מדברים על אותה תפילה – היא הרבה פעמים אשליה.

ש: האם אתה לא מרגיש קצת דון קישוט – בעולם שמלא בטחנות רוח מודרניות, שמאוד מנוכר, שמייצר חוויה רוחנית מאוד אחרת מזו שאתה מתאר? האם אתה רואה את מה שאתה מציע כאופציה ממשית בעולם לא רומנטי? האם זה נותן מענה אמיתי לחיפוש תפילה ממשי בתוך העולם הזה ולא רק לציודו?

שי זרחי:

כמה דברים שמתאימים לכל השאלות.

אני מרגיש שיש לנו בעיה. אתם יודעים שלקראת פסח, אני תמיד חוזר על הפיוט של יניי הפייטן הארצישראלי שאמר "ויהי בחצי הלילה". בילדותי כבר היינו שרים "קרב יום שהוא יום ולא לילה". אתם זוכרים את זה. חוויה יהודית שאני זוכר ממש מילדות. אלף איש בקיבוץ יושבים בליל סדר, אחר לגמרי מזה שגדלתם עליו, ושרים רק את הבתים האחרונים מק' והלאה.

למה "קרב יום"?

אחת התפילות הכי חוזרות אצלי בחיים היא שיהיה יום שהוא לא יום ולא לילה. שכבר לא מודדים את החיים היהודיים בקטגוריות כל כך מוכרות. האם זו תפילה אורתודוקסית? זה לא יום ולא לילה. זוהי הזמנה לצאת לזמן אחר, לאיכות אחרת של חיים.

עוד דבר. כשאני מדבר היום, אני מחליף את השפה הדתית-חילונית בביוגרפיה רוחנית. אני גדלתי בהקשר מסוים, והגעתי לזה ולזה. יש איזה אלמנט ציבורי וצריך לראות את המסע שלי ביחס לביוגרפיה הרוחנית שאני נושא, וגם ביחס לביוגרפיה של העם היהודי בכלל. אני אתחיל מעניין הכמות של התפילה. כמה דברים בעניין הזה: אני מרגיש שמה שקורה בקהילה שלנו הוא שאנחנו מגבירים את האינטנסיביות עם הזמן. לפי צורך מתגבר. משהו מתגבר בצורך.

אני מרגיש שיש קצת אי הבנה. מהו יום שהוא לא יום ולא לילה? יש מחשבה שההלכה היא מחויבות ואחריות, ויש כאלו שעושים מה שבא להם. זה לא ככה. יש הלכה עמוקה בעולם שלי. גדלתי בחברה היפר-הלכתית. אותה סבתא שסיפרתי לכם עליה. אם אתה רוצה לראות מחויבות של צדק, של חיים, לחלק את כל מה שיש לאדם עם זולתו. מחויבות

טוטלית שאין בלתה. גדלתי באינטואיציה הלכתית אדירה. אני מרגיש לגבי התפילה שלי שהולכת ונוצרת מחויבות אליה. אני לא בא רק כשבא לי.

אם יש ליל שבת שלא בא לי? אני בא בכל זאת. לפעמים קורה לי שאני בא בלי שום חשק, ומשהו מבריא אותי בעצם המהלך. אני מתחיל פה, וגומר שם. זו חוויה שאני מאוד אוהב. התפילה לוקחת אותך באמת לאיזשהו מקום.

התחלנו לפני עשר שנים. היינו עושים קבלת שבת פעם בארבעה שבועות. אחר כך במשך שמונה שנים, פעם בשבועיים. אחר כך – פעם בשבוע. אחר כך, תפילת שחרית מידי פעם. ואז נכנסו החגים ויום כיפור. אני מרגיש שאנחנו בונים אורח חיים יהודי מלא יותר. שהוא לא רק דרך האינטלקט המשתלט על העולם, דרך לימוד התורה הטקסטואלי, אלא דרך של חיים מלאים. יחסים עם בני אדם אחרים, של צדק, וחסד, ויחס לחולים, וליווי רוחני של אנשים.

אני היום מתפקד כרב קהילה ללא שמישהו נתן לי את התואר הזה. אני רואה שאני משקיע המון אנרגיה בלשבת ולהיות עם אנשים. יש מישהו שעבר ניתוח קשה בקהילה שלי – אני מרגיש שהקשר יוצר ליווי רוחני. זה לא פסיכולוגי. זה משהו שהטעם היהודי והרוח והתורה, מפעפעים לתוך התמיכה הקטנה הזאת שאני מסוגל לעשות כשאני בא לשם. כל הקהילה נבנית סביב הדבר הזה. לאט לאט נוצר אורח חיים יהודי שהיה כל כך חסר הרבה שנים. למדוד אותו על הסקאלה של הכמויות והמחויבות האורתודוקסית זה לא פרודוקטיבי.

הקשר שלי עם המהלכים של ההתחדשות בעולם האורתודוקסי הוא אינטנסיבי, וזה משפיע. אני שמח שמה שקורה לי מעניין אנשים אורתודוקסיים. כאחים, אנחנו מתייחסים בכבוד לכל אחד, למקום שכל אחד הגיע בביוגרפיה הרוחנית שלו, מתחילים למצוא שנכון לא ליישר אחד את השני. הוא במהלך, שניים, בעשרה מהלכים, יגיע להיות כמוני. עזוב את זה. העניין הוא יהודים שחיים חיים יהודיים משלהם, ופתאום אפשר לא רק להתבדל – במה אני לא אתה, אלא אני גם קצת אתה. הקצת הזה נורא יקר לי. ואני לומד ממך דברים חשובים.

למשל, את כוחות ההתמד שתמיד נראו לי כאילו יש משוואה: תתמיד – תתייבש. והיום אני מבין שלפעמים רק כשזה מתמיד זה מנגן נכון בתוכי. ואולי, משהו בשיחה שלנו יחיה גם משהו בך. זה הסוד של האחים שנמצאים במקומות שונים. כמה טוב שאנחנו במקומות שונים. אני לא מייחל שכל היהודים יתלכדו ויהיו כאחד, מתפללים אותו דבר. אני לא מאמין שככה יהיה, ואני לא בטוח שמן הראוי שכך יהיה.

אני כן מקווה שכולנו נהיה אחים. במובן שכל אחד בדרכו יחווה את הנוכחות הזאת, וגם ההתייחסות אל הבארות האלו שמהם נוצקנו. עולם החיים היהודיים. אני לא מתייחס בשוויון נפש אל מי שהשראה שלו מהנצרות או מבודהה. אני לא שווה נפש לדבר הזה. אני מרגיש שהיהודים זה שם משפחה של אנשים, שהצורה של החיים היהודיים שלהם הולכת עם הסיפור הזה, עם העצמות זאת.

איך בדיוק נתפלל? אני לא הייתי יוצר סקאלה חילונית-דתית. כמה הוא מעמק יזרעאל יתקדם בסקאלה הזאת? זה לא מקשיב באמת לאיפה שאתה ואני נמצאים.

עוד משהו: לפעמים התפילה לא הולכת. אין חברת ביטוח. אני גם לא ממש יודע מה זה תפילה שהולכת.

מישהו שאל: "האם היית מתפלל אותו דבר על הפיגוע?". בכל שבת יש לנו תפילה לשלום יקירים. בתפילה שלנו יש ערך לא רק למילים אלא גם לדומיה. יש לנו רגעי דומיה, 'לך דומיה תהילה', שאדם מוצא את נפשו בהם. מה שקרה לסיודור התפילה הוא שהצטופפו שם מילים שעומדות כמו מחסום בפני נוכחות הקב"ה. לא מוציאים שום דבר, הכל רק נכנס. משהו עמוס.

יש לנו התמודדות עם זה. כל ספר התהילים נמצא בסיודור, אבל אפשר לבחור לנגן רק שורה אחת. המלמול הזה שבו אני חייב, ברבע שעה שיש לי, לתת את כל העושר שבתפילת שחרית או במנחה זה קצת מוגזם.

אני רוצה לומר עוד דבר על הזיכרון הזה. אנחנו עושים את זה ככה, אנשים אומרים שמות של אנשים שאנחנו רוצים להתפלל לשלומם, ואחר כך שרים איזה פרק תהילים בניגון שאנחנו רגילים. זה רגע מרגש ביותר. אנחנו מתרגלים לניגונים נוספים. הניגון בא אחרי שאנשים באמת הרגישו את הדמויות ואמרו אותם בקול. פתאום אתה מרגיש שאתה מתפלל על האנשים האלו. גם קרליבך. אין ניגונים ספיציפיים. הנפש מתפללת. לפעמים אני לוקח ניגונים ששרתי כילד בקיבוץ. לפעמים טוב לשיר יחד.

אתם מוזמנים לעשות אצלנו שבת בכל אופן. היו אצלנו אנשים מהעדה האורתודוקסית ביום הכיפורים האחרון, כל היממה. נתתי פסק שגם בשבת ואפילו ביום הכיפורים הגיטרה שאני מנגן בה, היא חלק מהעניין. ואם היה שם יהודי ועוד יהודי שרגיל ליום כיפור אחר – הרגשתי שכשהוא שם בצד את הסקאלות הדוסיות-חילוניות בצד, הצלחנו להיות ביחד בחוויה עמוקה מאוד בתוך יום הכיפורים.

מישהו שאל האם אני כמו דון קישוט בעולם מנוכר.

אני מרגיש שבחברה שאני בא ממנה, 'החילונית', יש צרכים. הזכרתם שמרגישים צורך רוחני אדיר. צורך שרוצה להתלבש בלבושים יהודיים, שלא יבלעו את העצמי אלא יבטאו את העצמות. יש רצון כזה. ואני שמח שהקהילה שלנו זו לא קהילה חוזרת בתשובה. חזרה בתשובה זה תנועות נפש דרסטיות נורא. היום אנשים מחפשים יסוד אבולוציוני, הדרגתי. הם לא רוצים המרה, אלא את התנועה. ככה אני חווה את זה. יש שם תשובה שלא מחסלת משהו אחד ומיד מאמצת משהו אחר. אלא מתלבשים ומורידים באופן הדרגתי. זה צורך נורא גדול.

ההיענות למשהו השורשי הזה, נותנת היאחזות בעולם שמשאיר אנשים נורא בודדים ומתייבשים. משהו מתייבש בנפש. כולם אנשים מצליחים, אבל בעצם הם מרגישים... הרצון הוא לא רק לקהילתיות, אלא גם לאיזה גובה ומימוש של צלם אלוקים באדם. אני לא יודע אם אני סוכן טוב של החיים היהודיים. אבל אני נמצא בתוך עולמי, ועושה את מה שאני מסוגל. במובן הזה, אני מרגיש ששיחות כאלו מאוד מחזקות אותי – אני מרגיש שהמסע שאני עושה קשור מאוד במה שאתם יכולים לתת לי. במה שאתם גדלתם עליו, שורשיים בתוכו. עם הלבטים שלכם... אבל באופן סודי משהו קורה בין הקבוצות האלו גם כשלא יודעים. קורה ועוד יקרה.

תודה לשי.

שאלות לרב אמנון בזק:

ש: כשאתה מדבר על תפילה כמחויבות – כשאתה אומר: "תפילה זה לא רק מעשה. זה מעשה שמלא בתוכן. להפוך תפילה למחויבות – אתה חייב להתפלל". אז מה הוא יעשה? באמת עשית משהו כשאמרת שמונה עשרה?

ש: הצגת תמונה של תפילה כמחויבות. אבל אם היא רק עצם הבעת מחויבות – למה דווקא תפילה, יכול להיות כל דבר אחר? מה עם התייחסות לתוכן? כל מצווה היא ביטוי של מחויבות. גם תפילין. מה מיוחד בתפילה שהיא מחויבות?

ש: האם תוך כדי התפילה אתה מצליח לחוות עוד דברים?

הרב בזק:

כולם שואלים על החצי השני של מה שאמרת, אבל אני אנסה בכל אופן להסביר.

הקדשתי (מתוך עשרים דקות) עשר דקות כדי להסביר מהי חווית התפילה בתוכן שלה. בעשר הדקות שאחר כך, דיברתי גם על עצם המעמד בלי קשר לתוכן. אבל, כל שלוש השאלות היו התייחסויות כאילו לא דיברתי על הפן של הקשר עם הקב"ה – עמידה לפני

הקב"ה, שאתה מדבר עשר דקות עם הקב"ה, אתה מחויב לחשוב עליו. שהוא חלק מהחיים של...

ש: רגשות – לא מחשבות!

אני מרגיש מה זה לעמוד מול הקב"ה.

אחר כך דיברנו על הערכים שהתפילה מחנכת אותנו אליהם: שאנחנו לא מגיעים עם הצורך הפנימי, אלא המבנה של תפילת שמונה-עשרה שאמור לתת תחושה של להיות חלק מעם ישראל, שיש בו אנשים הזקוקים לרפואה, וכן ירושלים – מציאות של חזרת שכינה לירושלים.

כל הדברים האלה, הקו שבין להתפלל על משהו שבו אני רוצה לבין לחוות קצת דיכוטומי מדי. כשאני מתפלל על משהו שאני רוצה זו חוויה. חלק מההגדרה.

עוד שאלות.

ש: בכל זאת – האם יש לפעמים עת רצון? חוץ מהחינוך של המחויבות, של הקשר האישי. או שאין כזה?

ש: אני גם הרגשתי שהכיוון הוא שגם כשיש לי אהבה, יש חשש נורא גדול שפתאום אני אבכה או אצחק. הדינים כל כך חזקים, שזה סוג של "יהי רצון מלפניך" של הרב עופר. אולי כחבר בקהילה אנחנו חוששים מהפריצה – שמילים שכתובות בסידור הן לא הסיפור. יש מקום שהאהבה שוברת את השורה. וחס ושלוש שאני לא אכבוש עם האגו שלי את הכל ואתפלל מה שאני רוצה.

ש: התפילה – הדבר הראשון שהזכרת הוא "מה תפילה?" אתה עונה "הלכה. התפילה היא קודם כל חובה במונח ההלכתי". נראה לי שיש באמת שני דברים ביהדות: לא רק "מה ה' רוצה ממני?" אלא גם "מה אני רוצה מה'?". להגיד: "תפילה היא קודם כל מה ה' רוצה ממני"... זה הפוך. ר' נחמן אומר להפוך את התורות לתפילות – אתה הופך את התפילות לתורות.

הרב בזק:

אני אשתף אתכם בחוויה.

אני לא רגיל להציג בפאנלים את הצד השמרני. זה באמת... מעניין מבחינתי. לשמוע את השאלות. כי אני מרגיש שנגענו כאן בעצב מאוד רגיש במידה מסוימת לחלק מבית המדרש הזה.

והסיפור שיש פה, במידה מסוימת, הוא קצת סיפורה של הציונות הדתית – סביב מעברה של ישיבת הר עציון מהסמן השמאלי (לא פוליטית, אלא בפן הפתיחות והמחשבה והלגיטימציה לתפיסות) אל עבר הצד הימני. אנחנו מוצאים את עצמנו נדרשים בעל כורחנו. "שמרנים בעל כרחם".

זו לא פוזה שאני אוהב.

כל השאלות כולן. ביקשו לתאר את חווית התפילה שלי. כמו שביקשו משי, והוא אומר אותה יפה מאוד.

אני אמרתי מה אני מרגיש בתפילה. ואני מרגיש שאתם לא נותנים לגיטימציה למי שלא חי בצורה דומה לכם. אני מרגיש מותקף, וזה לא הוגן. כי אנשים בנויים אחרת, לכל אחד יש את האופי שלו.

אנחנו לא שואפים לאחידות אחת.

אני מרגיש שאני מייצג אנשים שבשבילם לא באתי לתקוף או להציג "כזה ראה וקדש". באתי לתאר אדם שהוא יותר יקה באישיות שלו, יותר מחובר לסדר, לעמידה בזמנים, למחויבות. וזה מה שעושה לי את זה.

אני מעריך את מה שאתם אומרים, אבל אני לא חושב שצריך לשלול חוויות של מישהו אחר.

אני, ברמה האישית, מרגיש שגנבו לי את קרליבך. הייתי הולך להופעות שלו בחדרים שגודלם רבע מהחדר הזה. שנים עשר אנשים. ואני אהבתי אותו אהבה עצומה. בגלל הקול והמנגינות שלו. כי בגן חובה שרתי "אשא עיני" כל בוקר. ברמה האישית.

פתאום הפכו אותו למשהו שבעיני הוא בדיוק הפוך. אם היה רואה שכל שבת צריך להתפלל "קרליבך", היה בורח מבית הכנסת הזה. שחקו לי אותו ככה עד הסוף... אהבתי את "למען אחי ורעי" מגיל צעיר. אני לא יכול לשמוע את זה יותר. את ה"ה' מלך" הזה. כל שבת! הרעיון שלו היה לחדש משהו. הפכו אותו ל"קדושת קרליבך" שאסור לשנות. סיפר לי חבר שלי שגר בגבעת שמואל במניין קרליבך הראשון. הוא בא עם הבן שלו לסבא וסבתא שלו לשבת, ופתאום יש מנגינה (הקלאסית): אה! משהו חדש!

אני אהבתי את קרליבך, ואני נשחקתי על מזבח הרצון וההתחדשות. השחיקה של ההתחדשות. אז ימצאו מישהו אחר שיחזיק עוד שנתיים...

אני לא חושב שצריך לפחד. חווית התפילה יכולה להיות שונה אצל אנשים שונים, וטוב שכך.

דבר אחד אני כן אומר: פן המחויבות, כאדם המחויב להלכה, הוא נושא שבעיני צריך להיות יסודי. אני מניח שמוסכם פה על כולם שגם כשאין לי צורך, יש לי ציווי.

עכשיו אני עובר לאמירות כלליות: כאדם דתי – יש מחויבות במובן הבסיסי ביותר. המחויבות היא גם להגיד וגם להתכוון. אני לא זוכה להתכוון לכל מילה. אבל, בכל אופן, כאדם דתי, המחויבות היא מוחלטת ולא תלויה בשום צורך. אני אבוא להתפלל בלי קשר לצורך שלי, אבל אנשים לא צריכים לחנוק את עצמם מלבכות לה'.

שאלות לרב גיסין:

ש: הדברים שאמרת בסוף – להעביר את חווית הצפייה בכדורגל לתפילה. זו אמירה שלדעתי יש בה אשליה. כיוון שגם בעולם התפילה, אנשים ליד חדר ניתוח בשערי צדק מתפללים באותה דבקות. היא קיימת גם בתפילה. הבעיה היא השלוש פעמים ביום. גם אדם שזוכה שלוש פעמים ביום בפיס לא היה מתרגש. אם כל רגע היה נכנס גול, הוא גם לא היה מתלהב. האנרגיה החד-פעמית של תפילה נמצאת אצל רובנו רק כשקורה אסון. לזה – לא יעזרו הדברים האלו.

הרב גיסין:

העניין הוא לזהות את הצורך בתפילה.

זה נכון שכולנו עוברים חוויות שהן לא באופן שגרתי עם אנרגיה של תפילה, וחשוב שנזכור אותן ולא נצלם אותן כמו תיירים. אדם מגיע למפלי הניאגרה ומצלם. מיד שולח לכל החברים, ואחרי חמש דקות הוא כבר מחפש את ארוחת הצהריים. אדם בעל נפש רגישה אומר: איך אפשר לעבור מיד מהרגשה כזאת? ר' נחמן אומר שלכל אדם יש הארת אין-סוף בתפילה. תרדוף אחרי החוויה הזאת. אל תצלם אותה. תתעמק בחוויות האלו, תבין את היסוד שלהן, אפילו ההלכתי.

החיוב ההלכתי הוא שבח, הודיה ובקשה. התוכן הזה, של רחמים ותחנונים, הוא לא ברסלבי או חסידי. זה יסוד הלכתי ברור גם לשיטת הרב סולבייצ'יק – כי צריך לתת תוכן לבקשה. הצגת את הבעיה נהדר. אני רק אומר, שזה כל כך חשוב, וככל שהוא ילמד על זה ויעשה מהתורות תפילות, הוא יבין שזה יסודי.

אם לא הייתי מתבייש הייתי מחבק את שי לדי. הוא תיאר את ההתרחשות את הצימאון בקיבוצים. זה קורה גם בהודו. עשרות אלפי צעירים ישראלים נוסעים להודו, כל אחד מהסיבות שלו. כולם נתקעים בבתים היהודיים שם. עשרות אלפים אנשים, הכי חילוניים בעולם, מגלים שם את החוויה הדתית. קילוף תפוחי האדמה לארוחת שבת, את חווית העבודה.

הבעל שם טוב הקדוש גילה דבר חדש שנקרא "עבודת התפילה". זה הקסם של האדמו"רים. הבעיה היום היא, שרק הרבע'ס עושים את העבודה ולא החסידים.

כל אחד פה עבר את החוויה הזו. יש תקופה לכל בחור צעיר שבה הוא יותר מכוון בשמונה-עשרה ואומר בקשות פרטיות. הסגנון הישיבתי ששם את הדגש על תפילת שמונה-עשרה הוא חשוב. אבל הבעש"ט גילה שעבודת התפילה היא לא בשמונה-עשרה. להאריך בפסוקי דזמרא ובברכות ק"ש. המניין בברסלב הוא לכל המאוחר שנעמדים לשמונה-עשרה בסוף זמן ק"ש של המג"א. שומרים על הזמנים באדיקות ייקית מוחלטת.

אבל העצה הפשוטה למי שרוצה להרגיש את חוויית התפילה היא, שיכריח את עצמו כמו חייל – בקבלת עול, שמכשהוא מתחיל "הודו" ועד שמונה-עשרה תעבור שעה. יכריח את עצמו. יגיד מילה מילה בקול רם. כמונה מעות. גם לספור כסף לוקח הרבה זמן. מי שיכריח את עצמו "חקור לך אחר ניגונים" – קח שיר, לא משנה של מי, של שלמה ארצי או אביתר בנאי, באופן שלא תגיד פסוקי דזמרא פחות מארבעים דקות ואחר כך ברכות ק"ש – זה יפתח.

ש(דוד): אמרו, ואתה הסכמת וזה ממש הגעיל אותי, שהחוויה חד-פעמית... אתה קודם אמרת שיש לכל אחד מהיושבים פה צורך תמיד בנפש לעמוד בתחנון!

הרב גיסין: לכל אחד יש צורך שיחבקו אותו שלוש פעמים ביום. איך גורמים שנוכל לספק את הצורך זה שלוש פעמים ביום זו בעיה אמיתית. כל הצדיקים צועקים את זה כבר אלף שנה, אבל אנחנו לא שומעים את זה.

ש(דוד): כי קרוב אליך הדבר מאוד... כל אחד שיושב פה יכול להתחבר... לנקודה שלו בכל רגע שהוא. מה אני עושה בעולם? אני רוצה משמעות לא רוצה לחיות סתם.

הרב גיסין: אתה צריך לקבל נשיקה לא חיבוק.

ש: הוא התכוון שלא באותה עוצמה!

ש(דוד): באותה עוצמה! כל רגע! לכל אדם יש משמעות לחיים שלו! תמיד אותו דבר! מה שלא קשה, משעמם. אני לא רוצה הבל תפל. אני רוצה משמעות לחיים שלי בכל רגע ורגע. קשה זה מעניין. תן עצה.

כל אחד יזכור בכל רגע שהוא רוצה משמעות לחיים שלו. הוא רוצה חיים טובים. מה זה רק ביום כיפור בנעילה ה' הוא האלוקים. הייתי בתולדות אהרון והרגשתי שם בקבלת שבת כמו שמרגישים אצלנו ביום כיפור בנעילה.

ש: כי הייתה שם פעם אחת.

ש(דוד): לא! לא! כופרים! יש פה כופרים באולם הזה!

הרב גיסין: מדהים. שושן פורים של גלויות.

מנחה:

ישר כח. תפילת מנחה עכשיו. מי שרוצה יכול לקחת את הפאנליסטים על חשבונו
החוצה.

תודה רבה!